

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ: ЕВОЛЮЦІЯ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

INTERNATIONAL TOURISM: EVOLUTION AND TRENDS OF DEVELOPMENT

Горб К.М.

кандидат географічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
регіональних студій та туризму,
Університет митної справи та фінансів

Волок В.В.

магістрант,
Дніпровський гуманітарний університет

Небаба Н.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної кібернетики,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

У статті проаналізовано історичну ретроспективу, сучасний стан та тенденції розвитку міжнародного туризму. Обґрунтовано значення міжнародного туризму для зростання світової економіки з урахуванням його різної ролі в економіці окремих країн. Досліджено, встановлено залежність збільшення міжнародних туристських прибуттів від зростання кількості населення та світового ВВП.

Ключові слова: міжнародний туризм, міжнародні туристські прибуття, туристи, туризм, тенденції.

В статье проанализированы историческая ретроспектива, современное состояние и тенденции развития международного туризма. Обосновано значение международного туризма для роста мировой экономики с учетом его разной роли в экономике отдельных стран. Исследована, установлена зависимость увеличения международных туристских прибытий от роста численности населения и мирового ВВП.

Ключевые слова: международный туризм, международные туристские прибытия, туристы, туризм, тенденции.

Historical retrospective, current state and tendencies of development of international tourism are analyzed. The importance of international tourism for the growth of the world economy is substantiated, taking into account its different role in the economies of individual countries. The dependence of the increase in the number of international tourist arrivals on population growth and world GDP has been studied and established.

Key words: international tourism, international tourist arrivals, tourists, tourism, trends.

Постановка проблеми. У багатьох країнах світу міжнародний туризм відіграє значну роль у формуванні валового внутрішнього продукту, забезпеченні зайнятості населення, є джерелом валютних надходжень, активізації зовнішньоекономічного балансу та загалом виступає фактором економічного зростання. Тому дуже важливим є порівняльний аналіз етапів розвитку міжнародного туризму, крізь призму яких, зокрема із застосуванням математичних методів, можна передбачити та обґрунтувати тенденції розвитку міжнародного туризму на майбутнє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною та інформаційною базою ана-

лізу тенденцій розвитку міжнародного туризму послужили роботи таких науковців, як І.Т. Балабанов [1], Р.В. Драпушко [2], В.А. Квартальнов [3], М.П. Кляп [4], Н.П. Мешко [5], Г.О. Михайліченко [6], С.Е. Сардак [7]. Важливими з цієї точки зору є офіційні матеріали таких інтернет-ресурсів, як сайт ЮНВТО [9], сайт Департаменту з економічних та соціальних питань при ООН [10], сайт Світового банку [11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність значної кількості наукових публікацій, присвячених вивченню історії становлення міжнародного туризму, відсутні чіткі прогнози розвитку міжнародного туризму на майбутнє, що ускладнює

розкриття його соціально-економічного потенціалу. Саме тому виникає потреба математично обґрунтованого прогнозування шляхом побудови моделей залежності числа міжнародних туристських прибуттів (МТП) від світового валового внутрішнього продукту (ВВП) та кількості населення. Вирішення зазначеної проблеми дало б змогу визначити, як в динаміці один показник залежить від іншого з метою уточнення подальших прогнозно-аналітичних операцій.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є визначення залежності збільшення числа МТП від зростання чисельності населення та світового ВВП. Для досягнення поставленої мети зібрані та проаналізовані статистичні дані, на підставі чого побудовані математичні моделі, що забезпечують можливості математично обґрунтованого прогнозування. Вирішення вищезазначених завдань викликало необхідність використання таких методів, як аналіз, синтез, порівняння, аналогія, абстрагування, узагальнення та математичний метод.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Туризм як форма міжнародних відносин та зовнішніх зв'язків виник порівняно недавно, але коріння його ведуть у стародавні часи. Через пару тисячоліть з моменту виникнення подорожей людей міжнародний туризм і туристичні послуги з 20-х рр. ХХ століття стають об'єктом міжнародного регулювання [4]. У табл. 1 наведено етапи розвитку міжнародного туризму.

Люди подорожували завжди. Про це свідчать записи стародавніх народів, які населяли Далекій і Близький Схід та Середземномор'я. Пер-

ший етап становлення туристичної галузі часто називають передісторією туризму. Науковці зазвичай відносять до нього період античності в Древній Греції та Древньому Римі. Для Середньовіччя паломництво стає основним видом туризму. Епоха Просвітництва ознаменувалась виникненням освітнього туризму. Наступний період становлення індустрії туризму прийнято називати елітарним. Він ознаменувався появою у 1841 р. спеціалізованих підприємств, що займались організацією туристичних подорожей. Одним з головних стимулюючих факторів розвитку туризму в подальшому виступає вдосконалення транспортних засобів. Довоєнний період розвитку туризму характеризується появою та поширенням такого явища, як соціальний туризм. Масовий туризм досягає свого розквіту в післявоєнний період. Поступово міжнародний туризм стає вже не предметом розкоші, а звичайною потребою населення в економічно розвинених країнах.

Встановлена в ході історичного розвитку тенденція поступової функціонально-структурної диференціації міжнародного туризму, на наш погляд, у майбутньому збережеться і навіть посилиться. Міжнародними туристами будуть виступати не лише елітні верстви населення та середній клас, але й дедалі зростаюча кількість туристів з нижчих соціальних верств. Головною особливістю міжнародного туризму в майбутньому стануть нові бажання та мотивації клієнтів. Це приведе до появи великої кількості дуже вузькоспеціалізованих сегментів на туристичному ринку та забезпечить ширший діапазон пропонованих туристичних послуг. Сильне

Таблиця 1

Етапи розвитку міжнародного туризму

№	Етап розвитку	Часові рамки	Характерні особливості
1	Початковий	З найдавніших часів до 1841 р.	Розвиток торгівлі, релігій, культури та мистецтва, пізнання людиною природи, збільшення частки вільного часу в суспільстві.
2	Становлення організованого туризму	З 1841 р. до 1914 р.	Поява перших туристичних організацій, розвиток науково-технічного прогресу, розвиток туризму як окремого елітного виду відпочинку, створення туристичної інфраструктури, поява перших туристичних кадрів, створення нових туристичних центрів, курортів, розвиток старих.
3	Формування індустрії туризму	З 1814 р. до 1945 р.	Формування туризму як галузі економіки та сегменту бізнесу, поява державних і міжнародних туристичних організацій, встановлення офіційної відпустки для працюючих, розширення географії туристичних подорожей.
4	Етап масового туризму та глобалізації туристичної індустрії	З 1945 р. до сьогодні	Значне зростання добробуту населення, збільшення вільного часу, активне функціонування й розвиток туристичної індустрії, вихід туризму на передові позиції у галузевій структурі економіки багатьох країн, перехід туризму в розряд масових явищ, доступних все більшим верствам населення, підвищення ролі туризму в низці чинників глобалізаційних процесів.

Джерело: складено авторами за даними джерела [8]

поширення та різноманітність отримує рекреаційно-оздоровчий напрям туризму. Таким чином, загалом туризм, зокрема міжнародний, стрімко стає звичайним явищем життя, необхідним для відновлення сил, продуктивнішої роботи [3].

Міжнародний туризм має вкрай велике значення для розвитку держави, проте його роль у кожній окремій країні може відрізнятись через вплив низки внутрішніх та зовнішніх факторів. Туристична діяльність сприяє збільшенню надходження фінансових та матеріальних ресурсів, зростанню попиту на товари й послуги. Галузь відіграє роль так званого багатоканального мультиплікатора, що виявляється в постійному стимулюванні розвитку інших сфер суспільного життя та створює можливість доступу багатьох верств населення до конкурентоспроможного продукту сфери послуг. Важливими чинниками, які зможуть надалі вплинути на розвиток ринку туризму, є демографічні зміни, геополітична обстановка, стан світової економіки, матеріальне та соціальне становище населення, рівень освіти, тривалість відпусток, професійна зайнятість [2].

Сучасні тенденції формують спрямованість розвитку міжнародного туризму. Вони обумовлені перш за все автоматизацією туристичної діяльності, яка проявляється здебільшого в онлайн-обслуговуванні. Повсюдна присутність штучного інтелекту стала загрожувати скороченнями штатів низки туристичних підприємств, оскільки поява технологічно автоматизованих чат-ботів дає змогу моментально відповідати на більшість питань, що хвилюють потенційних туристів.

Необхідно відзначити також тенденцію, яка демонструвала б зростання популярності екстремального та пригодницького туризму. Якщо раніше екстремальні подорожі були затребувані лише серед деяких туристів, то зараз з'являється все більша кількість клієнтів, що бажають бути присутніми в екстремальних природних умовах, займатися під час відпочинку небезпечними для життя видами спорту, відвідувати місця природних та техногенних катастроф, опинитися в місцях, які зберігають пам'ять бойових дій. Обґрунтованість популярності екстремального туризму пов'язана з наслідками затвердження глобальної інформаційної культури. Межа між віртуальним та реальним світом стає все більш розмитою, а відчуття реального життя притупляється. Екстремальні та пригодницькі подорожі дають змогу глибоко й гостро відчути реальність власного існування.

У зв'язку зі зростаючими можливостями дозвілля у людей стала спостерігатися тенденція до збільшення турів вихідного дня (у загальній частці туристичних пропозицій подібні тури стали привабливими через свою дешевизну, короткостроковість і цілу низку знижок). При цьому в сучасному світі вже складно когось здивувати тим фактом, що можна потрапити в будь-яку точку планети, не виходячи з дому.

Проникнення панорамних онлайн-турів з можливостями «входження» віртуальної та доповненої реальності у повсякденне життя людей значно змінює сприйняття поняття «тур», проте, хоча поки що віртуальні тури не становлять серйозної загрози для традиційних турів, все ж таки тенденція пришвидшеного розвитку технологій віртуальної реальності може кардинально змінити ринок туристичних послуг у майбутньому [5; 6].

Очевидно, перманентне зростання МТП має бути обумовлене певними факторами. Абсолютно зрозуміло, що показник МТП формується від таких ключових показників, як чисельність населення й обсяг світової економіки. Саме тому так важливо встановити, як у динаміці зростання кількості населення та збільшення світового ВВП впливають на зростання числа МТП.

В нашому дослідженні проаналізовані часові інтервали по десятиліттях (включаючи 1995 р.). Для демонстрації авторами були вибрані фактичні дані за 1950–2010 рр. і прогнозні дані за 2020 та 2030 рр., що представлено в табл. 2.

МТП, чисельність населення й світовий ВВП (табл. 2), на нашу думку, найбільш сильно визначають взаємозалежну динаміку для кожного показника, що дає змогу встановити їх функціональну залежність.

Використовуючи ключові дані (табл. 2) по МТП (як аргументу), чисельності населення зі світовим ВВП (як функції), можемо встановити, як вони залежать один від одного, і шляхом побудови моделі та визначення коефіцієнта детермінації (R^2) з'ясувати якість запропонованої моделі. Слід зауважити, що чим ближче значення коефіцієнта R^2 до 1, тим точніше модель описує процес. Для прийнятних моделей передбачається, що R^2 повинен мати значення хоча б не менше 0,5, а при значенні R^2 вище за 0,8 модель можна визнати досить якісною. Якщо значення R^2 дорівнює 1, то це означає повну функціональну взаємозалежність між змінними. Результат моделювання МТП (як аргументу), чисельності населення (як функції) представлений на рис. 1.

Як можна бачити з рис. 1, моделювання залежності поліномом третього ступеня й отримання моделі з $R^2 \approx 1$ свідчить про абсолютну функціональну залежність між змінними. Таким чином, можна стверджувати, що закономірність залежності зростання числа МТП від збільшення чисельності населення математично обґрунтована. Аналіз графіка на рис. 1 говорить про те, що подальше зростання чисельності населення приведе до непропорційно різкого збільшення числа МТП.

Наступним кроком є встановлення залежності збільшення числа МТП від зростання світового ВВП. Результат моделювання МТП (як аргументу), світового ВВП (як функції) представлений на рис. 2.

Як чітко видно з рис. 2, моделювання залежності поліномом третього ступеня й отримання моделі з $R^2 \approx 0,99$ свідчить про досить сильну функціональну залежність між змінними. Таким чином, встановлена математично обґрунтована закономірність залежності зростання числа МТП від збільшення світового ВВП.

Аналіз графіка на рис. 2 говорить про нелінійну залежність числа МТП від показника світового ВВП, причому особливо сильно нелінійність проявляється для значень МТП, що більші за 687 млн. прибуттів. Це говорить про те, що подальше зростання світового ВВП приведе до непропорційно різкого збільшення числа МТП.

Отже, на підставі отриманих результатів побудови математичних моделей та їх аналізу

можна стверджувати про залежність МТП від чисельності населення та світового ВВП, причому залежність між МТП та чисельністю населення вище, що служить важливим сигналом для галузі туризму як на загальносвітовому рівні, так і на рівні країн і регіонів, а також для суб'єктів туристичного бізнесу.

Висновки. Нами розглянуті та проаналізовані етапи становлення й тенденції розвитку міжнародного туризму. Зібрані статистичні дані, на підставі яких побудовані моделі для математично обґрунтованого прогнозування тенденцій розвитку міжнародного туризму. Встановлено залежність збільшення числа міжнародних туристичних прибуттів від зростання чисельності населення та світового ВВП. Зна-

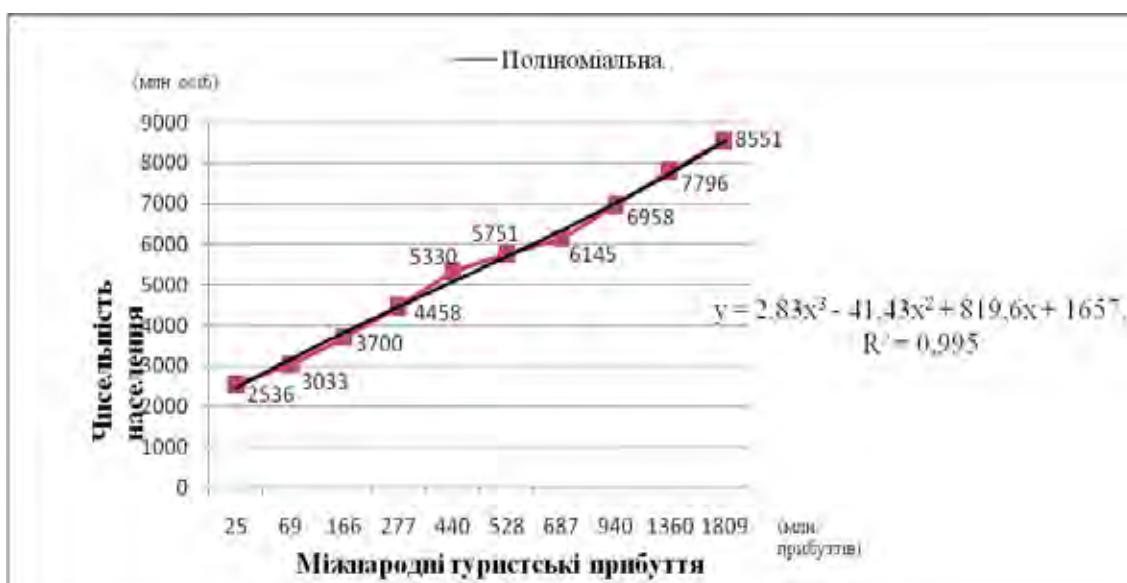

Рис. 1. Залежність кількості МТП від чисельності населення

Джерело: складено авторами за даними джерел [9; 10; 12]

Таблиця 2

Характеристика МТП, чисельності населення й світового ВВП

Рік	МТП (млн.)	Чисельність населення (млн. ос.)	Світовий ВВП (трлн. дол.)
<i>Фактичні дані</i>			
1950	25	2 536	0,8
1960	69	3 033	1,4
1970	166	3 700	3
1980	277	4 458	11,1
1990	440	5 330	22,6
1995	528	5 751	30,9
2000	687	6 145	33,5
2010	940	6 958	66
<i>Прогнози</i>			
2020	1 360	7 796	87,1
2030	1 809	8 551	113,7

Джерело: складено авторами за даними джерел [9–12]

Рис. 2. Залежність кількості МТП від світового ВВП

Джерело: складено авторами за даними джерел [9; 11; 12]

йшла підтвердження гіпотеза, що постійне зростання обсягів світової економіки та збільшення чисельності населення на планеті закономірно приведе до збільшення числа міжнародних туристських прибуттів.

Для продовження подальших досліджень слід вказати на важливість двох чинників, які дадуть змогу встановити більш точну взаємозалежність динаміки МТП та чисельності насе-

лення зі світовим ВВП. Перший фактор – це збільшення кількості даних динаміки по роках (на наш погляд, мінімум 50), необхідних для більш точного прогнозування, а другий фактор – це пошук статистичних даних та побудова математичних моделей на рівні туристичних регіонів, субрегіонів та окремих країн, що дасть змогу прогнозувати локально та з більшою репрезентативністю.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балабанов И.Т. Экономика туризма. Москва: Финансы и статистика, 2001. 315 с.
2. Драпушко Р.В. Туристичний потенціал України: стан, проблеми та перспективи розвитку. Київ: Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи, 2007. 152 с.
3. Квартальнов В.А. Международный туризм: политика развития. Москва, 2000. 24 с.
4. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. Київ: Знання, 2011. 334 с.
5. Мешко Н.П. Развитие туристического бизнеса в условиях информатизации мировой экономики. Глобальные та національні проблеми економіки. 2014. № 2. С. 114–120.
6. Михайліченко Г.О. Інноваційний розвиток туризму: монографія. Київ: КНТЕУ, 2012. 607 с.
7. Сардак С.Э., Волок В.В. Проблематика и перспективы развития туризма в Украине. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. № 6 (11). URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/11-2017-ukr>.
8. Устименко Л.М., Афанасьєв І.Ю. Історія туризму: навчальний посібник. Київ: Альтерпрес, 2005. 320 с.
9. Excerpt of the UNWTO World Tourism Barometer 2017. URL: <http://www.unwto.org>.
10. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2017). Probabilistic Population Projections based on the World Population Prospects: The 2017 Revision. Population Division, DESA. URL: <http://esa.un.org/unpd/wpp>.
11. World Development Indicators 2017. URL: <https://data.worldbank.org>.
12. World Tourism Organization (UNWTO) (Data collected by UNWTO, September 2011). Classification based on the International Monetary Fund (IMF); see the Statistical Annex of the IMF World Economic Outlook of April 2012. 177 p.